

O prečkanju meja

Migracije, meje.

Pred leti, v času velike popularnosti določenega oglasnega sporočila, mi je neki znanec zaupal: »Vedno, ko grem odpret hladilnik, pomislim, da bo morda iz njega skočil [ime igralca iz te reklame].« Morda je to občutek, ki ga imate nekateri od vas zadnja leta v zvezi s temo migracij in meja. Po tako imenovanem poletju migracij leta 2015 so postale migracijske študije izjemno popularne, razlogi za to pa so večplastni.

Prihod velikega števila ljudi v razmeroma kratkem času je sprožal različne reakcije, od razvijanja solidarnostnih praks do strahu pred spremembami, ki jih prinaša nova populacija. V teh nekaj mesecih je bila politika Evropske unije povsem usmerjena v upravljanje nastalega položaja. Del tega »obvladovanja« so bili tudi štetje, preštevanje, kategoriziranje in kanaliziranje. Uradna poročila tistega časa so bila formulirana nekako takole: »V državo X je na dan Y vstopilo Z število ljudi; od tega toliko in toliko žensk, toliko in toliko moških in toliko in toliko otrok; med njimi je bilo toliko in toliko Sircev, toliko in toliko Irancev, toliko in toliko Afganistancev.« Takšni statistični obravnavi ljudi na poti, ki so prestopili meje Evropske unije, so se zoperstavili številni, ki so menili, da moramo fenomen razumeti v kompleksnejših koordinatah, pri katerih bodo brez vnaprejšnjih predpostavk o upravičenosti migracije upoštevani vsaj še razlogi, zaradi katerih so se ljudje sploh odpravili iskat boljše življenje. Seveda je bila poglavitni razlog vojna v Siriji, a vendarle je tako imenovana balkanska migracijska pot obstajala že pred tem in po njej so se do svojega cilja, praviloma do države v srednji, severni in zahodni Evropi, premikali številni – le da jih je bilo veliko manj in da so bili manj vidni. Razlog za nenadno povečano popularnost te poti so bile poleg večjega pritiska vojnih beguncev številne utopitve v Sredozemskem morju, skozi katero deloma tečejo druge migracijske trase. Balkanska pot je

tako obveljala za varnejšo alternativo, četudi je na njej treba za do-sego schengenskega območja prestopiti več državnih meja. Razcvet migracijskih študij moramo razumeti v tem kontekstu: kot poskuse kompleksnejšega razumevanja nastalega položaja.

Seveda pa so bili ti poskusi zelo raznoliki in so segali od umetnega ustvarjanja žrtev in nekritičnega univerzaliziranja izkušenj migracije do veliko plodnejših analiz, ki imajo korenine v paradigmi avtonomije migracij. Poglavitni problem prvega pristopa, ki je v resnici bolj kot znanstven in raziskovalni moralističen, je namreč v tem, da posameznikom na poti odvzame vsakršen protagonizem in jih obravnava le še kot idealne tipe, kot reprezentacijo nečesa drugega, kot platno, na katero zarisujemo svojo krepost, ki jo na ogled postavimo drugim. V nasprotju s tem pa se pristop, ki izhaja iz razumevanja migracij kot avtonomnih, osredinja prav na protagonizem posameznika, na njegovo aktivnost, ustvarjalnost, moč. Ljudje tako po eni strani niso šli na pot zaradi enoznačnih dejavnikov »potiska« in »potega«, kot nas prepričujejo nekatere teorije (t. i. teorije *push-pull*), prav tako pa takrat, ko so na poti, niso zgolj žrtev obstoječih politik, temveč njeni soustvarjalci. Gre torej za perspektivo nenehnih prelomov, preseganj, stranpoti: za nekakšno »*the game*«, kot njen specifični odraz, ki ga v svoji analizi kriminalizacije gostoljubja v Veliki Kladaški bežni omenjajo tudi Uršula Lipovec Čebren, Tina Ivnik in Eva Fekonja, imenujejo nekateri migranti, trenutno na poti nekje v drobovju balkanske poti. Vendar lahko prav zaradi univerzalizma statistične obravnave na eni strani ter prevlade žrtvenega diskurza na drugi ta protagonizem zaznamo le skozi terensko delo: in tu se kaže pomembnost etnografije kot metode, ki je bila skupno izhodišče vseh avtoric in avtorjev, ki so prispevali svoj delež k bloku pred vami.

Migracije in posredno državljanstvo kot statusno vprašanje, močno prepleteno z umeščanjem posameznika v prostor, njegovimi pravno prepoznanimi pravicami in dolžnostmi, je ena vodilnih tem, s katerimi se pri *Časopisu za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* ukvarjamo že več desetletij. Če pogledamo samo izdaje zadnjih desetih let, torej od leta 2009 do leta 2019, vidimo, da smo se z migracijami in državljanstvom ukvarjali vsaj v osmih zvezkih oziroma tematskih blokih.¹ Kar je skupna rdeča nit teh števil, je večplastno razumevanje fenomena ter iskanje naracij, ki bi poudarjale protago-

1 Tj. v zvezkih oz. blokih z naslovi: *Evroorientalizem* (št. 235, 2009), *Horizont bojev: na lateralah, mejah in marginah* (št. 238, 2009), *Postdaytonska Bosna in Hercegovina* (št. 243, 2011), *Transformacije dela* (št. 244, 2011), *Državljanstvo in državljska enakost* (št. 246, 2011), *Rasizem: razrezani svet* (št. 260, 2015), *Begunci, dobrodošli!* (št. 262, 2015) in *Balkanska migracijska pot: od upora na mejah do striptiza humanizma* (št. 264, 2016).

nistično stran migrantov in tistih, ki niso polno vključeni v državljanske pravice, bodisi ker so podrejeni specifičnemu delovnemu režimu bodisi ker so iz različnih razlogov brez papirjev. Pri tem je še posebej relevanten še nekoliko starejši zvezek *Zgodba nekega izbrisa* iz leta 2007 (številka 228), ki je prvi temeljit kritičen zapis o dejanju izbrisa in o njegovih posledicah in s katerim je končno postalo jasno, da imamo tudi v Sloveniji svoje *sans papier*.

Poudarki omenjenih zvezkov ČKZ so seveda različni, od abstraktnih konceptov do živih praks in študij primerov. Tako sta bila številka iz leta 2016, *Balkanska migracijska pot*, še pred tem pa konec leta 2015 blok *Begunci, dobrodošli!*, eden najhitrejših odzivov in analiz takratnega dogajanja. Besedo in moč izjavljanja sta tematska sklopa dala predvsem samim migrantom, tako tistim na poti kot tistim, ki so že bili v Sloveniji, pa tudi prostovoljcem, aktivistom in raziskovalcem na terenu. Takrat nas je najbolj intrigiral tako imenovani balkanski koridor, začasen suspenz mejnega režima in s strani držav članic EU organiziran prevoz migrantov na zelene destinacije, ki je nastal kot odziv na velik pritisk na zunanjih mejah schengenskega območja in še preden so se zmogle države članice zediniti okoli tega, kako »valove« čim boljje »usmerjati« in čim lažje »zaježiti« (retorika grozečih voda in naravne katastrofe je bila v medijskih poročilih in sporočilih političnih akterjev prevladujoča). Vendar se je koridor začel kaj kmalu ožiti, dokler se ni sredi marca 2016 s sporazumom med Evropsko unijo in Turčijo dokončno zaprl.

Zaprtje koridorja pa vsekakor ni pomenilo, da so ljudje nehali prihajati ali pa da so se tisti, ki so že bili na poti, vrnili »domov«. Ena najvidnejših posledic zaprtja je bil prej nastanek kriznih heterotopij vzdolž Balkanskega polotoka, katerih paradigmatična podoba so postala taborišča tistih, ki čakajo na priložnost za vstop v schengensko območje. Druga očitna posledica ponovne vzpostavitve meja, ki jo kritično obravnava prevodni prispevek Sabine Hess in Bernda Kasparka na prihajajočih straneh, je praksa nelegalnih kolektivnih izgonov, t. i. *push-backov*, ki so v Sloveniji postali stalnica z junijem 2018, ko je vodstvo policije izdalo navodila, ki jih v svojem poročilu, ki ga poobjavljamo na straneh tega zvezka, obravnava kolektiv Info Kolpa, ki je prvi pri nas opozoril na sistematično in nelegalno vračanje migrantov; nekatere druge države so prakso kolektivnega vračanja, ki, kot opozarjata Špela Perner in Simona Zavratnik, pogosto vsebuje tudi brisanje digitalnih sledi, vzpostavile že prej. V obeh

fenomenih, tj. nastanku posebnih nemest za nezaželene in v kolektivnih izgonih, se kristalizira politika eksternalizacije evropskih meja. Ta ni nekaj novega, kot pokaže tudi besedilo Sarah Lunaček, ki analizira položaj v Agadezu, nigrski severni pokrajini; je pa novo to, kot med drugim opozarja Andrej Kurnik, da eksternalizacija zdaj poteka tudi v sami Evropi, na njeni margini, ki že dolgo velja za območje, ki ni povsem evropsko, a tudi ne povsem drugje – ki je vključeno takrat in toliko, kot to ustreza tistemu, ki odloča o pogojih vključevanja. Prav siceršnji geopolitični položaj držav na Balkanskem polotoku kot hierarhično vključenih v evropske povezave in nedavna regionalna zgodovina, ki se odraža v posameznih praksah gostoljubja, ki ga obravnavajo tri že omenjene avtorice, vzpostavljata singularno dinamiko, ki je ne moremo razumeti brez poznavanja teh specifik.

Meje niso nič trdnega, statičnega, zagotovljenega, na kar nas opominja izrek »nismo mi tisti, ki smo prečkali mejo, meja je prečkala nas« (*»We didn't cross the border, the border crossed us«*). Rek je nastal po podpisu sporazuma, s katerim se je leta 1848 končala vojna med Mehiko in Združenimi državami in po katerem so prej mehiška ozemlja pripadla severni sosedi. Lokalno prebivalstvo se je znašlo v položaju, ko je kljub temu, da se morda sploh ni nikamor premaknilo, postalo tuje: meja jih je prečkala. Podobno se je v slovenskem primeru zgodilo z izbrisanimi, od katerih so številni prihajali ravno z območja današnjih kriznih heterotopij. Migranti danes prečkajo meje, vendar se meje prav tako vedno znova lomijo, zarisujejo in skozi mikropolitичne prakse prečkajo njih; eksternalizacija, koncept in praksa, s katero lahko povzamemo rdečo nit bloka, ki je pred vami, je eden od odrazov tega prečkanja.